

Cesta rysa Mikiho z bojnickej ZOO do voľnej prírody

Rys ostrovid (*Felis lynx*) ako jeden z vrcholových predátorov má nesmierny význam pre zachovanie biocenózy horského ekosystému. Na jeho stabilnej (geneticky rozmanitej a dostatočne početnej) populácii existenčne závisia ďalšie desiatky druhov organizmov. Každý druh je systémom evolučne integrovaných populácií a nemôže dlho prežívať v podobe jednej izolovanej populácie. Ak chceme druh zachovať dlhodobo, je potrebné zabezpečiť prepojenie populácií, aby nedochádzalo k inbridingu, a tým aj k zmenám v početnosti genotypu. V októbri 1998 sa na Slovensku konala medzinárodná konferencia o akčných plánoch pre zabezpečenie prežitia veľkých šeliem v Európe. Akčné plány pre prežitie týchto druhov boli rozpracované na úroveň jednotlivých štátov. Publikovali ich: Swenson, Gertl, Dahle, Zedrosser 1999. V súčasnej dobe sme svedkami čoraz väčšieho štiepenia rozsiahlych prírodných biotopov s výskytom rysov a to nielen cestnou sieťou, ale aj rozrastaním a spájaním miest a obcí, pričom dochádza k likvidácii prírodných migračných koridorov zveri medzi jednotlivými pohoriami. V krátkej dobe jednotlivé menšie lokálne populácie veľkých šeliem môžu potrebovať pomoc vypustením ďalších jedincov, aby nedošlo ku genetickej izolácii a následnej degradácii. K realizácii podobných zásahov do populácií šeliem a manipulácii s nimi však potrebujeme čo najväčšie množstvo informácií. Napriek významu a postaveniu v ekosystéme sú súčasné poznatky o populácii rysa ostrovida na Slovensku nedostatočné. Doteraz sa na Slovensku nere realizoval seriózny výskumný projekt, na ktorom by sa cieľavedome podieľal väčší počet odborníkov za pomoci modernej techniky. Cieľom tohto snaženia by boli výsledky, na základe ktorých by sme určili priemernú veľkosť domovského okrsku (pohyb) samice a samca rysa v jednotlivých ročných obdobiach. Na základe týchto údajov môžeme v areáli výskytu s dostatočnou presnosťou odhadovať počty rysov a pohlavnú štruktúru na Slovensku v jednotlivých biotopoch podľa kvality ich úživnosti.

Telemetrické výskumy vo Švajčiarsku (Breitenmoser) robené systémom pozemnej telemetrie ukazujú veľkosť teritórií u samíc 98 – 795 km². U samcov 180 – 2 780 km². Disproporcna veľkosti domovských okrskov u samíc nám podľa týchto údajov vyc hádza na 1 : 8,1. U jedného samca by disproporcna veľkosti domovského okrsku bola 1 : 15,4. Inými slovami, jeden samec sa pohyboval na pätnásťkrát väčšom území ako iný samec. Táto disproporcna mohla byť spôsobená aj tým, že bol vyhodnocovaný areál pohybu jedincov introdukovaných z iných krajín už ako dospelých a vypustených vo Švajčiarsku. Dospelé zvieratá zvyknuté na svoj domovský okrsk si v neskoršom veku ťažko privykajú na zmenu prostredia a ťažko hľadajú nový vhodný životný priestor.

Na základe potrieb rozšírenia poznatkov o etológii a ekologických nárokoch rysa sa Správa Národného parku Malá Fatra (NPMF) v spolupráci so ZOO Bojnice zapojila do projektu, ktorého zmyslom bolo zistiť, či je možné úspešne prinavrátiť rysa do voľnej prírody z podmienok zoologickej záhrady. Ako ďaleko od miesta odchovu si rys nakoniec vyhraní svoj životný priestor a aký bude rozsiahly.

Rys sa narodil 24. mája 1999. Dňa 18. júna bolo zviera zapožičané pre Správu NPMF. Predtým som o chove rysov v zajatí prečítal všetku možnú dostupnú literatúru a spôsob chovu som konzultoval aj s Ludvíkom Kuncom z Ostravy. L. Kunc choval rysa pätnásť rokov v kletke s iným rysom. Občas si ho brával do terénu na viacdňové vychádzky. Rys však reagoval na jeho povely len do určitej miery. Viackrát sa mu stalo, že mu ušiel a ťažko ho privolával späť. Rozhodol som sa vyskúšať spôsob náročnejší a možno aj nebezpečnejší. Začali sme mladého rysa vychovávať doma v rodine s dvoma deťmi vo veku 9 a 12 rokov. Mláďa bolo spočiatku kŕmené mliekom. Žiadne z ponúknutého mlieka mu však nevyhovovalo. Vyskúšali sme všetky druhy sunarov, kozie, kravské mlieko riedené čajom, vodou a skončili sme pri felis feminare, ktorý mačky bežne prijímajú. Rysovi však nič z ponúknutého nebolo po chuti a 30. júna dostal katar. Zachránila ho doktorka

v Martine pomocou infúzií a Dr. Pánis, ktorý mu večer podal diazepam na zmiernenie triašky a upokojenie. Mláďa bolo na tom veľmi zle. Po infúzií a diazepane si rys asi 3 hodiny pospal, potom sa posadil a vyslabnutý pozeral na nás. Vedeli sme, že mlieko mu už nemôžeme ponúknuť. Vtedy moja manželka dostala nápad. Naškrabala kuracie mäso nožom a trochu mu na prste ponúkla. Malý rys najprv ovoniaval, po chvíli začal olizovať, až kým všetko z prsta nezĺzal. Takto dostal ešte asi dvakrát a nechali sme ho odpočívať. Po niekoľkých hodinách sa jeho stav viditeľne zlepšil. Znovu dostal tri - štyri kúsky kuraciny. Očividne mu pribúdalo sil. O týždeň po postupnom zvyšovaní dávok a pridávaní vitamínov bol úplne v poriadku a mohol ísť po prvýkrát von do blízkeho lesa. Pri prechádzkach prírodou zistil kam patrí a odvtedy sa pýtal von každý deň na niekoľko hodín a niekedy aj dvakrát. Pustený navoľno chodil poslušne v blízkosti manželky a mňa. Bol veľmi

náročný na niekoľkohodinový pobyt v teréne, kde všetko spoznával a často značkoval. Asi ako desaťkilový sa začal intenzívne zaujímať o zver, ktorú v lese vystopoval. Spočiatku zver stopoval ako vlk, vyhľadával ju pomocou čuchu. Až neskôr zistil, že to nie je spôsob hodný rysa a zver začal celé hodiny vyčkávať na miestach, kade často prechádzala, a s veľkým záujmom ju sledoval. Srnčia zver pred polročným rysom utekala, no vysoká dokázala odhadnúť jeho vtedajšiu nebezpečnosť, a pásala sa či odpočívala ďalej. Vedeli sme, že najťažšie bude naučiť ho loviť. Túto funkciu zabezpečuje v prírode rysica, ktorá učí svoje mláďatá techniku lovu jednotlivých druhov živočíchov. Mláďatá sa v jej blízkosti či teritóriu zdržujú do ich osamostatnenia. Matka im pomáha prežiť hlavne kritické obdobie zimy s vysokou snehovou prikrývkou, kedy vyhľadávajú ňou strhnutú zver a priživujú sa popri nej. Prvou korisťou nášho rysa Mikiho bol synov škrečok, ku ktorému sa dostal po prevrátení kletky. Chudák rys sa o jeho ulovenie pokúšal už dlhšie, no cez mriežky kletky sa mu to nedarilo. Jedného rána som pozrel na rysa a s hrôzou som zistil, že nemá ani jeden fúz. Vyzeralo to, akoby mu fúzy niekto ostrihal. Pokukávali sme s manželkou po synovi, no nakoniec sme zistili, že o ne prišiel pri nočných súbojoch so škrečkom cez mrežu kletky. Fúzy mu však pomerne rýchlo dorástli do pôvodnej dĺžky. Vo veku piatich mesiacov sme Mikiho presťahovali na horskú chatu v jednej z malofatranských dolín, do lona nádhерnej prírody

a typického biotopu rysa. Tu sa Miki rýchlo zoznamoval s okolím. Bol pustený navoľno, s vysielacou na krku. Potravu sme mu vykladali na dve miesta v poraste nad chatou. V tomto sme plánovali pokračovať, aby mal zásohu aj po tom, čo sa začne osamostatňovať a prestane chodiť pravidelne ku chate. Starostlivosť a dozor nad zvieratom okrem mňa a mojej manželky zabezpečovali aj Michal Babnič, Michal Kalaš a Jaro Mäsiar. Všetci sme sa striedali prvé tri mesiace na chate. Denne sme ho do nej zatvárali a ráno zase vypúšťali. Rys bol rád, keď ho na jeho potulkách dolinou niekto sprevádzal. Dokázal chodiť s človekom aj celý deň. Pri takýchto vychádzkach sme pozorovali jeho útoky na veverice, drozdy, jariabky a iné živočíchy. Úspešnosť však bola nulová a to mal už pol roka. Uvedomovali sme si, že ho musíme začať kmiť živou potravou, ako sú dospelé laboratórne potkany, zajace a brojlery. Vtedy sme mali možnosť pozorovať, ako sa dospelý potkan dokáže ubrániť rysovi, ktorý nemá techniku lovu. Mikimu trvalo ďalší mesiac, kým sa natoľko zdokonalil, že ponúknutú živú korisť usmrtil za pár sekúnd. Vo februári sme ku chate za rysom chodili už iba na snežniciach. Mikího vracanie sa k chate nebolo pravidelné. Niekedy ho nebolo aj tri dni. Ten, kto mal službu, sa snažil rysa dohľadať pomocou vysielacky. Väčšinou sa zdržiaval v ťažko dostupných častiach doliny, kilometer alebo dva od chaty. Sledovaním jeho stopy sme s potešením zistili, že vyhľadáva korisť divej rysice, ktorá mala vtedy dve mladé, a prívuje sa popri nej. Bol to veľmi dobrý signál, pretože od divých rysov odkuká to, čo potrebuje na prežitie on sám. Nebolo to však zadarmo. Dvakrát prišiel s hlbokými ranami na stehnách a dotrhaným kožuchom. Po tejto skúsenosti sa zdržoval pár dní v blízkosti chaty a dlho si vylizoval rany. Mačacie sliny majú silné antibakteriálne účinky, a tak sa rany do troch - štyroch dní zacelili. A znovu rysa nebolo. Divá rysica s mladými sa tiež správala menej placho, keď videla, že nášmu rysovi ľudia neublížujú. Ich ležoviská sme nachádzali v snehu bežne dvesto metrov okolo chaty. V máji nasledujúceho roku (2000) si našla brloh vzdialený stopäťdesiat metrov od chaty a vychovala v ňom mláďatá. Tento brloh mi ukázal Mikí, ale až potom, čo ho rysica opustila. Začiatkom júla sa Mikí vracal k chate už niekoľko dní iba z jednej strany. Myslel som si, že tam má nejakú korisť. Išiel som za ním. Nezastával, viedol ma ťažkým terénom až ku skalnej sloji. Túto pretínala puklina, po ktorej sa vybral a vošiel do skalnej jaskyne dlhej štyri metre. Jaskyňa bola suchá a na jej konci bola stará tráva po brložení medveďa. Mikího toto miesto plné pachov neveriteľne lákalo a často tam chodil. Trošku som sa hanbil, že mi brloh musel ukázať rys, pretože týmito miestami som prechádzal za posledných pätnásť rokov desiatkykrát a dobre zamaskovanú jaskyňu som neobjavil.

Začali prázdniny, Mikí čoraz častejšie zostával v doline

a nebolo ho aj pár dní. Do atraktívneho prostredia chaty sa začali tlačíť ľudia z mesta. Boli to brigádnici, ktorí pomáhali počas letného voľna správe NPMF s rôznymi úlohami. Mikí bol čoraz citlivejší na cudzích ľuďoch. Dokázal ich čiastočne tolerovať a dôverovať im iba za prítomnosti ľudí, ktorých dobre poznal. Chata a jej okolie boli od malička jeho útočiskom, nikdy tam nechodili cudzí ľudia, a teraz dva týždne v júli a dva týždne v auguste tu bola veľká skupina cudzích ľudí. Tušil som, že ho to poznačí. Keď zbadal turistov, bleskovo zmizol v poraste a prišiel až keď boli preč. To, že nesmie dôverovať ľuďom, bolo dobrým znamením pre jeho prežitie v prírode. Pre veľký ruch Mikí k chate chodil minimálne. I naďalej som mu však každý druhý - tretí deň vykladal potravu na jemu známe miesta. Dokrmovať sa chodil menej, čo bolo tiež signálom, že sa

dokáže žiť sám. Poslednýkrát som rysa videl v blízkosti chaty 29. augusta 2000, kedy som ho ešte odfotoval. Vysielacka dávala signál iba na pár metrov, tak som mu obojek zložil. Gabriela Zvarová na druhý deň ráno naposledy videla rysa pri chate. Na rysa ju upozornil jej pes. Rys sedel v poraste a pozeral, či nevidí niekoho známeho. Po chvíli sa pobral do lesa. Dlhé obdobie viedli ľudia polemiky či rys prežil bez ľudskej pomoci.

3. 8. 2001 Poobede vychádzam s manželkou do Stohu na hornú hranicu lesa nad poľovníckym barákom. Chceme zostať až do zotmenia či nevidíme medveďa. Asi 20 minút pred zotmením sa začal zo samého okraja lesa, asi 25 metrov od nás, ozývať rys. Ozval sa asi desaťkrát. Okraj lesa bol hustý, rysa sme nevideli. On však o nás jednoznačne celú dobu vedel, veď sme

predtým prišli z jeho smeru. Podľa mňa to musel byť jedine Mikí. Nie je možné, aby divý rys chodil za človekom a ozýval sa. Ak by sme zostali cez noc, je možné, že by prišiel až k nám.

26. 2. 2002 Manželka predošlý deň kontrolovala na snehu stopy v doline. Pri návrate dole dolinou zistila úplne čerstvé stopy rysa prechádzajúceho zo Žiaru cez asfaltovú cestu do protisvahu doliny. Snežilo, stopy boli úplne čerstvé, šírka prednej stopy na snehu bola 10 cm. Je to zatiaľ druhý najväčší rys, akého sme kedy stopovali, aj keď vieme, že stopa na snehu býva o 2 cm väčšia ako pri chôdzi na pevnom podklade. Vybral som sa po jeho stopách. Rys išiel veľmi exponovaným terénom stále šikmo hore do svahu. Bolo 12. hodín, oddychujem, nado mnou sa zodvihli tri jelene a odbiehajú po vrstevnici preč. Počujem rysa ozývať sa v protisvahu doliny. Ozval sa asi osemkrát a zase je ticho. Je po kolénach snehu, na ktorý zasa vytrvalo prší studený dážď. Rozhodol som sa, že pôjdem za hlasom rysa. O chvíľu som dole v doline a stúpam hore po ceste. Skúšam sa k rysovi dostať odzadu. Prichádzam k terénnej stanici, keď znovu počujem hlas rysa. Tentokrát vyššie v doline. Odbočujem z cesty hore do príkeho svahu s množstvom skalných terasiiek a popadaných stromov. Rys sa znovu ozýva niekde nado mnou. Stále vytrvalo prší. V kašovitom snehu sa dá pohybovať veľmi potichu, čo mi vyhovuje. Každých pár metrov stojím a počúvam. Prichádzam pod skalnú stienku, na ktorú sme často chodievali s Mikim. Obchádzam ju sprava krok po kroku. Zastávam na mieste odkiaľ čiastočne vidím na hrebienok za vrcholom skaly. Pohľad mi skoro vyrazil dych. Na hrebienku sedí rys a uprene pozerá rovno na mňa. Vtedy mi bleslo myslou, že by to mohol byť náš Mikí, keď doteraz neodbehol. Pomaly skladám ruksač a z vrecka bundy vyberám ďalekohľad. Rys stále hľadá na mňa. Čoraz viac začínam veriť, že je to Mikí. S ďalekohľadom na očiach sa mu začínam prihovárať. Mikí, Mikí pod' sem, neboj sa. Po mojich slovách sediaci rys otriasol pravú labu potom ľavú a líha si. Je pokojný už nepozera stále na mňa. Beriem mobil a volám Ing. Janovi Korňanovi. Vravím mu, mám tu pred sebou na tridsaťpäť metrov Mikího. Samozrejme, že mi neverí, veď už prešlo jeden a pol roka, čo sme ho videli naposledy. Smeje sa a vraví, dones mi z neho mikročip. Hovorím mu, myslím to vážne, a znovu volám na rysa. Po chvíľke sa Mikí postavil a vztýčil chvost, ako keď sme sa zdravili, a ide ku mne. Príťom sa hlasno ozýva. Riaditeľovi skoro vypadol z rúk telefón, keď v ňom počul rysa. Rys zastal za padnutým stromom odo mňa tak na 15 - 20 metrov a obzerá si ma pol alebo jednu minútu. Potom sa otočí a vracia sa na svoje miesto. Znovu si líha. Už nemám najmenších

Pokračovanie na s. 21